

Bylininkų įgaliotiniai Upytės pavieto žemės teismuose XVII a. pradžioje

DARIUS VILIMAS

Lietuvos istorijos institutas, Tilto g. 17, 01101 Vilnius

El. paštas dariusvilimas@hotmail.com

Svarbiu Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisinės ir bendrosios raštvedybos kultūrų tyrimo aspektu yra ankstyvųjų teismo bylininkų įgaliotinių, vadinamųjų proadvokatų, istorija. Spręsti šį proadvokatūros atsiradimą ir jos vystymąsi padeda išlikusių LDK pavietų teismų knygų medžiaga, kuri dar nepakankamai iširta. Kol kas fragmentiški ir atskirų LDK regionų juridinės kultūros tyrimai. Straipsnio tikslas – apibrėžti XVII a. pradžios LDK Upytės pavieto teismų knygas ir jų turinį kaip pagrindinę šaltinių bazę advokatūros priešistorės tyrimams, paskelbti pirminį tokių įgaliotinių sąrašą.

Raktažodžiai: lietuviškosios proadvokatūros istorija, Upytės pavieto teismų juridinė kultūra XVII a. pradžioje, rankraštinių LDK žemės ir pilies teismo knygų sandara, Trečiasis Lietuvos Statutas, LDK bajorija, raštvedybos kultūra

TYRIMO TIKSLAS IR PROBLEMA

Tęsiamas pradėtas profesionalių LDK pavietų teismų bylininkų įgaliotinių, vadinamųjų proadvokatų, tyrimas. Po Žemaitijos [39–40] ir Kauno [38] šįkart tiriami XVII a. pirmųjų dviejų dešimtmečių Upytės pavieto žemės bylininkų įgaliotiniai remiantis šio pavieto teismų medžiaga. Siekiama sudaryti pirminį šio pavieto bylininkų įgaliotinių sąrašą, aptarti jų darbo pobūdį ir kompetencijas, tarpusavio dalykinius ir giminystės ryšius, jų santykių su pavieto bajorijos viršūne.

Pastovių teismų darbo pradžia Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje tiesiogiai susijusi su XVI a. 7-ojo dešimtmečio administracine ir teismo reforma, juridškai įtvirtinta Antrajame Lietuvos Statute (1566). Visuose administraciniuose valstybės vienetuose įsteigti pilies, žemės ir pakamario teismai. Trečiasis Lietuvos Statutas (1588) papildė suformuotą LDK teismo sistemos modelį, be didesnių pakeitimų egzistavusį beveik 200 m. iki XVIII a. reformų. Teismų reforma atskiriant jų kompetencijas – žemės teismui liko civilinės, pilies teismui – kriminalinės, pakamario – valdų ribų ginčai – įnešė daugiau tvarkos į teisenos dalykus. Pavietų teismai tapo ta viešąja vieta, kur buvo sprendžiami bajorų tarpusavio ginčai, tvirtinamos jų atliktos finansinės operacijos ar kiti svarbūs reikalai. Detaliai fiksuota visa teismo ginčo eiga ir po jo sekęs susitaikymas ar nuosprendis. Teisinės savimonės

augimas sutapo su raštvedybos kultūros augimu, skatino bendrąjį raštingumą, juk visi bylininkų įgaliotiniai privalėjo būti raštingi, tas nebuvo privaloma tik žemesnės teismų grandies darbuotojams – vazniam (generaliniai vazniai turėjo būti raštingi). Dažniausiai bajorai į teismą atvykdavo tada, kai reikėdavo atlikti notarinį veiksma – knygoje įrašyti vieną ar kitą jiems reikalingą dokumentą arba gauti jau ankstesnio dokumento nuorašą. Kai ginčas pasisukdavo ilgo bylinėjimosi link, bajorai dažnai stengdavosi atsiųsti savo įgaliotinius su raštiškais įgaliojimais, patys į teismą atvykdavo tik finalinėje bylos stadijoje (priesaikai). Tokių bylininkų įgaliotinių, nūdienos žodžiais tariant – advokatų, sluoksnio formavimasis lietuviškuose LDK pavietuose (šiuo atveju Upytės paviete) yra pagrindinis šio tyrimo objektas. Ankstyvosios proadvokatūros tyrimas yra ypač svarbi visos LDK teisminės kultūros istorijos tema, siekiant iširti visą lietuviškosios advokatūros istoriją.

Tęsiant XVII a. pradžios LDK juridinės kultūros tyrimą [38; 39], būtina praplėsti geografinę jo aprėptį ir aptarti bylų įgaliotinius kitų jos pavietų teismuose. Šįkart bus nagrinėjama Upytės pavieto teismų medžiaga. Trečiasis Lietuvos Statutas (1588) numatė dvejopą atstovavimą teisminiuose ginčiuose: IV skirsnio § 55 apibrėžtos pavaduotojų funkcijos (o *заступованью у суду одному за другою*), § 56 – įgaliotinių kompetencijos ribos [66, 608].

Apžvalgos chronologinės ribos – XVII a. pirmieji du dešimtmečiai. Išliko 6 mus dominančios šio laikotarpio Upytės rankraštinės teismo knygos. Jos nesudaro vientiso chronologinio įrašų masyvo ir yra saugomos VU bibliotekos Rankraščių skyriuje (VUB fondas Nr. 7) ir Lietuvos valstybės istorijos archyve (LVIA). Išlikusios teismų knygos suteikia daug medžiagos apie bajorų bylų įgaliotinius, o bylos pusių pavaduotojų (*зачынуца*) atvejai gana fragmentiški. Šįkart aptarsime tik įgaliotinius ir jų funkcijas bylose.

Įgaliojimų pobūdis buvo skirtingo lygmens, ne visais atvejais teismo ginčiuose naudotasi įgaliotinių paslaugomis. Teisminių skundų (protestacijų) įrašymui jų paslaugų nereikėdavo. Visai kas kita, kai bylininkų laukė ilgas ir smulkmeniškasis bylinėjimasis, kuriam reikėjo teisinės kvalifikacijos: išmanyti Lietuvos Statuto normas, pasižymėti iškalba. Tokiu atveju profesionalaus įgaliotinio atstovavimas būdavo neišvengiamas. Pavietų teismo knygų medžiaga rodo, kad įgaliotiniai pasitelkiami ir notarinėms funkcijoms – raštų peraktavimui, kai pats aktuotojas negalėdavo dalyvauti posėdyje ar neturėjo tam laiko (dažnai tai pasakytina apie didikus arba bajorus). Neteisingai paduotų šaukimų atveju atvykdavo ne atsakovai ar jų įgaliotiniai, o tų valdų, kur tas dokumentas patekdavo, savininkai arba jų įgaliotiniai, net neturėję teisės bylinėtis, tik bylą nutraukti.

Bylininkų įgaliotiniai Upytės teismų knygoje fiksuoti kasdien, jie teismuose dirba po kelerius ar keliolika metų: pateikia skundus su vaznių atliktomis įvykių vietų apžiūromis, veda teisminį ginčą, cituoja Trečiojo Lietuvos Statuto straipsnius, pateikia teismui įvykių versiją patvirtinančius / paneigiančius dokumentus, protestuoja ir apeliuoja į Lietuvos Vyriausiąjį Tribunolą, jei netenkina nuosprendis, reikalauja bylų nagrinėjimą perkelti į kitus teismus, jei juridinio ginčo pobūdis prieštarauja to teismo kompetencijai. Tačiau priesaiką ir bausmes atlieka ne jie, o patys ginčinkai ir / ar jų atsivesti liudininkai, dažniausiai bajorai.

TERITORINĖ IR CHRONOLOGINĖ TYRIMO APIMTIS

Tęsiamo tyrimo objektu pasirinkti LDK pavietai, kurių teismų medžiaga šiuo metu pasiekiami Lietuvos Respublikos archyvuose ir bibliotekose. Planuota tyrinėti visą buvusios LDK teritoriją, bet dėl nūdienos geopolitinių aplinkybių baltarusiškų pavietų teismo knygos

sunkiai pasiekiamos. Nors šaltinių bazė – pavietų teismų knygos – ganėtinai plati, ji dar nesulaukė deramo tyrinėtojų dėmesio. Ir tai yra paradoksas, nes rankraštinių knygų yra nemažai. Manytume, kad užtektų susikoncentuoti į šį periodą, apimančią didesnę Žygimanto Vazos valdymo pusę, iš esmės nulėmusią tolesnę XVII a. Abiejų Tautų Respublikos istoriją. Šiame darbe bus nagrinėjamos bylininkų įgaliotinių personalijos Upytės pavieto teismo knygos XVII a. pirmaisiais dviem šio amžiaus dešimtmečiais.

Kaip atrodė Upytės pavietas po teismų reformos? 1565–1566 m. valstybės administracinė reforma, stambinusi senuosius pavietus-valsčius, Upytės beveik nepalietė. XVII a. pradžioje Upytė buvo vienu iš keturių (Trakai, Kaunas, Upytė, Gardinas) Trakų vaivadijos pavietų. Jis siaura linija įsiterpė tarp Žemaitijos vakaruose, Kauno pavieto pietuose ir Ukmergės pavieto rytuose. Pavieto plotis iš rytų į vakarus apytikriai siekė nuo 110 km jo šiaurėje iki 25 km pietuose. Šiaurėje praplatėjęs pavietas ribojosi su Livonija, kuri nuo 1561 m. buvo LDK, o nuo 1569 m. – bendra LDK ir Lenkijos valda. Generalinis naujų LDK pavietų ribų ir teismo vietų nustatymas, datuojamas maždaug 1566 m. pradžia, apie Upytę kalba labai trumpai: rašte tik pabrėžta, kad „Upytės pavietas liko toks pats, kaip buvo. Jo ilgis yra 17 mylių“ [59, st. 884]. Jame nekalbama ir apie jokią papildomą smulkesnių „mažųjų pavietėlių“ prijungimą prie Upytės. 17 mylių pavieto ilgį, jei laikysime, kad tekste kalbama apie lenkiškas mylias, sudaro Upytės pavieto ilgis iš pietų į šiaurę, apie 120 km, ir tai beveik atitinka tiesią liniją nuo jo pietinio iki šiaurinio pakraščio (Kėdainių ir Biržų). Toks jis be didesnių teritorinių korekcijų išliko ir vėliau, XVII ir XVIII a.; jo plotas buvo apie 9,100 km² [23, 131].

Iš šio laikotarpio išliko ir žemės, ir pilies Upytės teismų knygos: dvi 1610–1615 m. pilies teismo knygos ir keturios 1600–1622 m. žemės teismo knygos, kurių dydis svyruoja nuo 22 iki 1 353 lapų. Iš viso yra 4 625 lapai (kartu su „notarinė“ knyga). Galima laikyti, kad apžvelgta maždaug 70 % tyrimo medžiagos, nes dvi Upytės žemės teismo knygos iš VU bibliotekos Rankraščių skyriaus fondo Nr. 7 neišduodamos dėl itin prastos būklės (1616–1618 m., 2153 lapai per dvi knygas).

BENDROJI ISTORIOGRAFIJA

Ją galima suskirstyti į žemės teismo reformos tyrinėjimus ir specializuotą pavietų teismų procedūrinių ar personalinių darbo aspektų tyrimą bei jų publikavimą. Dar XIX a. pabaigoje Vilniaus archeografijos komisija pradėjo publikuoti kai kuriuos LDK pavietų teismo knygų fragmentus ar ištisas knygas [46]. Atskiras studijas apie žemės ir pilies teismus pirmasis paskelbė Ivanas Lappo [49; 50]. XX a. pradžioje keliasdešimt seniausių Žemaitijos žemės teismo knygų, saugomų Vilniaus centriniam senųjų aktų archyve, turinį aprašė I. Sprogis ir jo pagalbininkai [53].

LDK rankraštinių teismo knygų likimą po Pirmojo pasaulinio karo audrų aprašė R. Mienickis [21]. Svarbiausia teisės ir teismų istorijos studija tarpukaryje yra to paties I. Lappo darbas apie Lietuvos Statutus [48] ir monumentalni K. Avižonio monografija apie lietuvių bajorus pavietų teismuose Vazų laikais [10]. Prieš keturis dešimtmečius teismo reformos problematiką pabandė tirti S. Gorodeckas [14], kiek vėliau išsamiai aptartos XVI a. vidurio ikireforminės Vilniaus „pilies“ teismo knygos [15; 16]. LDK teisenos klausimus nagrinėjo ir lietuvių teisininkai [18; 19; 20]. XX a. pabaigoje pasirodė monografija, skirta XVI a. LDK teismo reformai, taip pat buvo tiriama atskiri teismo darbo aspektai [34; 35; 36; 37]. G. Zujienė analizavo XVI a. pab. – XVII pr. Lietuvos teisinę archeologiją [44; 45], A. Stankevičius gilinasi į XVIII a. LDK teismų problemas [25; 26; 27], Žemaičių

bajorijos šeiminius ryšius teismo knygose tyrinėjo R. Trimonienė [28; 29]. LDK teismų knygų (valdovo, ikireforminių „pilies“ teismų) sandarą, teismo įrašų terminiją XVI a. tyrinėjusi I. Valikonytė [31; 32, 35] neseniai išleido šiuos tyrimus apibendrinančią monografiją [34]. Baltarusiškų LDK paviatų žemės teismo knygos (iki 1600 m.) tirtos ir Lietuvoje [36]. Upytės pavieto bajoriškoji kasdienybė ir teismų darbas XVI a. pabaigoje irgi jau nagrinėti [37, 42–43].

Svarbų atradimą padarė lenkų istorikas H. Lulewiczius, suradęs XVII a. Breslaujos žemės teismų knygas Rusijoje [17]. Ukrainiečių istorikė Natalija Starčenko tyrinėja Voluinės pilies teismų darbą XVI a. pabaigoje [63; 65; 67]. Naujausia jos monografija, nagrinėjanti teisminę konfliktologiją, remiasi Voluinės teismų medžiaga [64]. Geografiškai ir chronologiškai artimą N. Starčenkos problematikai temą kitu rakursu analizuoja V. Poliščiukas [55; 56; 57]. Pastaraisiais metais baltarusiškų paviatų žemės teismų knygas tyrė baltarusių istorikai M. Spiridonovas [62], V. Podolinskis [54], A. Radamanas [58], A. Šalanda [60; 61] ir kiti [47; 52]. Praėjus beveik šimtmečiui nuo Vilniaus archeografijos komisijos parengtų knygų (ABAK) serijos (1915 m.) [56], pasirodė nauja tokių teismo knygų publikacija, tiesa, Ukrainoje [51]. Apie bajoriškus teismus rašoma ir Lenkijoje leidžiamose LDK teisės istorijos sintezėse, yra ir specializuotų studijų, skirtų atskirų Lenkijos žemių teismams [21]. Dabar atėjo eilė bylininkų įgalotinių korpuso tyrimams.

Lentelė. Upytės pavieto 1600–1622 m. teismų knygos

VUB, F. 7, Nr.	Kn. pavadinimas	Lapų sk.	Gorbač. katal. Nr.	Metai	Įrašų sk.	Pastabos
215	Upytės II pilies teismo knyga (PTK)	788	4/15193	1610–1615	435	Tik notarinė, aprašyta: [53, Вып. VIII. 1912, ст. 301–398]
216	Upytės III PTK	836	5/15194	1611–1615	548	Iš jų 175 teism. įrašai, likę – intromisijos, aprašyta: [53, Вып. VIII. 1912, ст. 399–498]
231	Upytės XV žemės teismo knyga (ŽTK)	22	Be Nr.	1600–1601	7	Knygos fragm., 3 teism. įrašai
232	Upytės XVI ŽTK	677	15, 6 /15239	1605–1606	358	3 sesijos, 40 teism. įrašų
233	Upytės XVII ŽTK	949	8, 16 /15241	1611–1618	563	Tik 1611–1613 ir 1618 m. įrašai, iš jų 176 teism. įrašai
	Upytės XX ŽTK	1353	LVIA, SA, Gorb. katal. Nr. 15244	1619–1622	774	Sunkiai įskait. 196 teism. įrašai

Kaip matome, procesų (bylų) įrašų yra 6 teismo knygose [5], iš viso per 20 metų (minus 2 metai) yra 590 įrašų. Taigi šiose Upytės teismo knygose (ir kituose pavietuose) vyrauja notariniai įrašai. Sunku atrasti kažkokią bendrą tendenciją, tačiau netgi tose knygose, kuriose teisminių-procesinių įrašų yra daugiau, procesai (bylos) sudaro nedidelę dalį.

Didesnę nenotarinių knygų įrašų dalį sudaro vaznių įrašai apie jų atliktus juridinius veiksmus (įvedimai į valdas, teismo šaukimų įteikimai, žalos ar nuostolių apžiūros paliudijimai ir kt.), bajorų skundai bei besibylinėjančių pusių atvykimo ir neatvykimo į teismą paliudijimai. Bylų nutartys dažnai apsiriboja piniginių baudų arba jų ekvivalento turtu nustatymu, laisvės atėmimo baudmės buvo gana retos. XVII a. pradžios Upytės teismų įrašų rūšys grupuojamos atskirois tematinėmis perskyromis knygų viduje, vaznių įvedimo raštai dažniausiai „prikabinami“ notarinių įrašų pabaigoje. Kadangi žemės teismas sprendė civilines bylas, o pilies – ir kriminalines bylas, teismo nutartys dažniausiai apsiribojo pinigėmis bandomis arba laisvės atėmimu. Visų LDK pavietų teismų knygose esančius įrašus galima suskirstyti į notarinius ir teisminius-procesinius. Nors beveik visose teismų knygose yra vienkovių ar kitokių teisminių-procesinių įrašų, dažniausiai teismo bylų (su sprendimais) skaičius nėra labai didelis ir sudaro nuo penktadalio iki trečdaliao visų knygų įrašų.

Teismuose įgaliotiniai dažniausiai dalyvaudavo su raštišku įgaliojimu, kartais, jei atvykdamo pats bylininkas, jis įgaliodavo „savo bičiulį“ žodžiu. Tačiau ir įgaliojimų ribos skyrėsi, kartais įgaliotiniai gaudavo teisę ne bylinėtis, o tik sustabdyti bylą arba naikinti šaukimus. Dažniausiai taip daryta, kai šaukimas būdavo nuneštas ne tuo adresu.

Žemės teisme daugiausia bylinėtasi dėl neatiduotų skolų, įvairaus pobūdžio (fizinio ir psichologinio) smurto, vagysčių, apiplėšimų, grasinimų sveikatai ar gyvybei, neteisingo elgesio su globotinių turtu ar net sukčiavimo, duoto žodžio nesilaikymo.

Upytės teismuose sėkmingai bylinėjosi miestiečiai, pirkliai ir dvasininkai, pasikliaudami tais pačiais įgaliotiniais. Štai Panevėžyje 1612 02 06 d. vietos pilies teisme stojęs Upytės pavieto gėralų mokesčio rinkėjas Mikalojus Slaveckis per vaznį šaukė Naujamiesčio miestelėnus, jų tėvonių valdytoją Biržų ir Dubingių kunig. Kristupą Radvilą, o kaip jo nuomotoją Motiejų Kasparaitį Ozemblovskį. Atsišaukė Naujamiesčio miestelėnų įgaliotinis Grigas Jurgaitis (*Грузопуї Юревич*). M. Slaveckis perskaitė pilies teismo šaukimą (1612 01 11), kuriame jis skundėsi Naujamiesčio miestelėnais: turėdamas valdovo išdo įgaliojimą surinkti gėralų mokesčių Upytės paviete pagal 1609 m. Seimo konstituciją jis 1611 11 12 d. gavo mokesčių iš G. Jurgaičio už miestelį ir jo valsčių, tačiau 1611 12 21 d. Naujamiesčio vaitas Ščasnas Zaleskis jau uždraudė rinkti mokesčių, todėl jis patyrė 20 kapų lietuviškų grašių nuostolio. Parodytas išrašas iš Upytės pilies teismo knygos (1611 11 30), pagal kurį Naujamiesčio pareigūnas G. Jurgaitis leido M. Slaveckiui rinkti mokesčius nuo lapkričio 11 iki 30 d., vėliau prasidėjo visokie trukdymai ir nesusipratimai. Naujamiestiečių įgaliotinis gynėsi, reikalavo parodyti raštą, iš ko išnuomotas mokesčio rinkimas ir pan., ir viskas parodyta. Teismas konstatavo, kad vazniui su liudininkais nuvykus į Naujamiestį 1611 12 21 d., mokesčiai neatiduotas. Taip pažeista Seimo konstitucija, todėl miestelėnai gavo mokėti baudą – iš viso 17 kapų lietuviškų grašių, 50 grašių ir 12 pinigėlių. Mokesčius skolininkai turi atiduoti per dvi savaites nuo šio dekreto įteikimo pilies teisme [3, l. 174v–178].

Įgaliotiniu žemės teisme dirba net miesto vaitas: Panevėžyje žemės teisme 1611 10 12 d. stojęs Lydos pavieto žemionis Motiejus Nonievičius per vaznį Mikalojų Lukaševičių šaukė į teismą Šmyltino seniūną Kasparą Aleksandrą Jeronimaitį Švabą. Atsišaukė Biržų miesto vaitas Kasparas Vysockis ir, parodęs raštišką Gelijašo Kapčio įgaliojimą, pasakė, kad šaukimai padėti Jučiūnų kaime, o tas kaimas su kitais tos vaitystės kaimais duotas laikyti G. Kapčiui to paties Švabo [7, l. 320–325v]. Nėra abejonės, kad K. Vysockis buvo kunigaikščio K. Radvilos aplinkos žmogus, pvz., dar 1611 m. žemės teisme jis vadinamas jo tarnu

[7, l. 67–70v, 278v–283], be to, dažnai šiuo laikotarpiu minimas įvairių asmenų įgaliotiniu, tačiau Biržų vaitu tiesiogiai įvardytas tik vienąkart.

1614 m. kilo smarkus ginčas dėl įvairių mokesčių surinkimo iš katalikų bažnytinių valdų – tų metų pilies teismo knygoje yra net trys tokio pobūdžio (1614 03 06 d.) įrašai. Upytės maršalo ir mokesčių rinkėjo Jono Čičinsko raštu įgaliotas Jonas Staškevičius šaukė į teismą kunigą Motiejų Klodinskį, Vilniaus kleboną (*proboszcz*), Ramygalos, Krekenavos ir Panevėžio kleboną dėl nesumokėto gėralų mokesčio, kurį 1613 m. nustatė Seimas. Kunigo įgaliotinis Stanislovas Vaitiekaitis teigė, kad seimas jokių naujų gėralų mokesčių nenustatęs, tačiau J. Čičinsko įgaliotinis parodė 1613 m. seimo Konstituciją su LDK didžiojo kancerio parašu ir majestotiniu antspaudu, kurioje tas mokestis numatytas. Teismas tą kartą atleido atsakovą nuo šaukimo, bet paliko ieškovui teisę to reikalauti ateityje [3, l. 458v–459]. To paties Jono Čičinsko raštu įgaliotas Jonas Staškevičius šaukė į teismą tą patį kunigą Motiejų Klodinskį dėl 1609–1614 m. nesumokėto gėralų mokesčio. Atsiliepęs kunigo raštu įgaliotas S. Vaitiekaitis pasakė, kad Motiejus visus Seime nustatytus mokesčius dvasininkijai sumoka laiku, ir parodė du 1610 ir 1612 m. kvitus, pagal kuriuos Vilniaus kanauninkas ir bažnytinių mokesčių rinkėjas kunigas Martynas Žagelis patvirtina surinkęs mokesčius iš Ramygalos, Krekenavos ir Panevėžio miestelių, taip pat visų sklypų, amatininkų ir daržininkų. Prašoma jį atleisti nuo šaukimo. J. Čičinsko įgaliotinis atsakė, kad kunigas turįs mokėti mokesčius nuo savo valdų Upytės pavieta tik Upytės pavietui, todėl prašoma jį už tai bauduoti. Tačiau teismas palaiškė kunigą ir užskaitė jam mokesčių mokėjimą kanauninkui, o baudos neskyrė [3, l. 460–460v]. Jono Čičinsko raštu įgaliotas Jonas Staškevičius šaukė į teismą Vilniaus Katedros ir kapitulos kunigus dėl nesumokėto laninio ir gėralų mokesčio už 1609–1614 m., taip pat dėl neatiduoto gėralų mokesčio iš Pasvalio miesto. Atsiliepęs Vilniaus kunigų, prelatų ir kanauninkų įgaliotinis Jurgis Kasparaitis Mickevičius atsakė, kad Pasvalio miestas ir visas jo valsčius moka mokesčius savo dvasininkijos mokesčių rinkėjui, nes jie yra Vilniaus Katedros valda. Parodyti mokesčių mokėjimo kvitai (1609–1611), sumokėti Vilniaus kanauninkui kunigui Martynui Žageliui. Prašoma atsakovus už tai bauduoti, tačiau teismas palaiškė atsakovus ir užskaitė mokėjimą kanauninkui, baudos neskyrė [3, l. 458v–461v].

Teisme sutinkame ir livoniečius: 1613 03 06 d. Panevėžyje pilies teisme stoji Livonijos žemionio Sebestijono Krumpevskio raštu įgaliotas jo bičiulis Kauno pavieto žemionis Danielius Kulvietis ir šaukė į teismą vietinius žemionis sutuoktinius Aleksandrą Keniką ir Oną Kalpaitę (Kalpovną), kurie neatvyko ir nieko už save neatsiuntė. D. Kulvietis pareikalavo tai laikyti neatvykimu ir perskaitė šaukimą, kuriame sakoma, kad Kenikai pasiskolino iš ieškovo 100 talerių senų realų (*реялов цалых старых*) ir 50 „čerlenų“ auksinų. Tam jie davė ir skolraštį (Ryga, 1602 01 04), kuris peraktuotas. Pinigus žadėta atiduoti dar 1602 m., bet to nepadaryta. Teismas skyrė baudą skolininkams, iš viso 100 kapų lietuviškų grašių (kartu su teismpinigiais teismo naudai). Ją reikia išieškoti per 4 savaites tame dvare, kur buvo padėti šaukimai [3, l. 266v–269]. Bauskės burmistras net bylinėjosi Panevėžyje: 1620 01 15 d. žemės teisme stoji Bauskės miesto burmistro ir miestiečio Henriko Prengerio raštu įgaliotas Motiejus Nonievičius, kuris per vaznį šaukė poną Kasparą Tyzenhauzą, Daugavgyrvos seniūną, Krotušino dvaro Upytės pavieta tėvonį ir to dvaro laikytoją Mikalojų Jokūbaitį Šaravskį. Nuo M. Šaravskio su raštišku įgaliojimu atvyko Stanislovas Malinovskis. Byla kelta dėl prie Kuršo sienos užpultos pastotės, vežusios šieną 1619 10 23 d. keliu iš Šakarnių dvaro į Bauskę. Teismas skyrė Bauskės burmistrai priesaiką, kuri nukelta į kitą žemės teismo sesiją [8, l. 624–626v]. Burmistras prisiekė rudens žemės teismo sesijoje po ginčo peržiūros Lietuvos VT – 1620 10 03 dieną. Panevėžyje, nagrinėjant iš Tribunolo 1620 m.

persiūtą bylą, stojęs priesaikai Bauskės miesto burmistras H. Prengeris įgaliojo kalbėti Motiejų Nonievičių. Šis per vaznį šaukė prisiekti J. Šaravskį, bet jis neatvyko ir nieko už save neatsiuntė. Tada teismas nutarė, kad H. Prengeris gali prisiekti ir be Jokūbo. Burmistras prisiekė, jo lenkiška priesaika įrašyta į teismo knygas. Jis prisiekė buvęs apiplėštas, todėl dabar galės įvykdyti „egzekuciją“ [8, l. 863–863v].

Skundai dėl muštynių ir apiplėšimų buvo pavieto teismų kasdienybė. Pateiksime tik keletą pavyzdžių. 1622 10 07 d. Panevėžyje stojęs vietinis žemionis Vaitiekus Steponaitis Gobševičius įgaliojo kalbėti Erazmą Skaudvilą, kuris per vaznį šaukė sutuoktinius Mikalojų Jurgaitį Mickevičių Rymvidą ir kunig. Mariną Kasporaitę Dovmontaitę Giedraitytę. Atvykęs M. Rymvidas įgaliojo kalbėti Vaclavą Labūnovskį. Perskaitytas skundas, kad 1619 03 27 d. ieškoviui būnant pas savo draugus jų Aukštadvario dvarelyje Upytės paviete, atsakovų pavaldiniai su savo ponų žinia užpuolė jį vieškelyje prie Daubarų upelio. Užpuolikai jį smarkiai sumušė lazda ir dar pasakė, kad taip padarė savo ponų nurodymu. Po ginčų atsakovas turėjo prisiekti, kad jis nekaltas, priesaiką jis atliko pagal visas taisykles spalio 10 d. [8, l. 1237v–1239v]. Pilies teisme 1612 08 04 d. nagrinėta vietinio žemionio Jono Jonaičio Kuprelio byla. Atvykęs ieškovas įgaliojo kalbėti vietos žemionį Kasparą Vysockį, per kurį šaukė į teismą Mikalojų Andriejaitį Saką. Šis atvyko ir įgaliojo kalbėti Joną Rajūncą. Tuomet ieškovo įgaliotinis vietoj žodinio skundo peraktavo patį šaukimą (1612 05 26). Jame skundžiamasi atsakovo sūnumi Kristupu Mikalojaičiu Saku (ir dabar pas tėvus gyvena), kuris 1612 04 28 d. naktį su būriu pagalbininkų, apsimitęs kareiviu, užpuolė J. Kuprelio pavaldinius, gyvenančius Upytės pavieto Jasvilovičių lauke (yra užpultųjų vardai). Išsitraukę kardus, jie ėmė laužtis į klėtis, vaikėsi pavaldines. Išgirdę triukšmą, atbėgo gelbėti ir vyrai, kurie taip pat sumušti, nežinia, ar išgyvens. Po ginčų teismas skyrė priesaiką Mikalojui Sakui, kad šis savo sūnaus ant valstiečių namų nesiundė, neliepė pulti ir nieko apie tai nežino. Po tokios priesaikos tėvas būtų išteisintas, o sūnaus būtų galima visur ieškoti. Atėjus tai dienai, bylos pusės pažadėjo susitaikyti be priesaikos, jei visgi nesusitaikytų, būtų galima toliau bylinėtis [3, l. 225–227]. Panevėžyje 1620 10 05 d. stojusi Stanislavienė Steckevičienė Kotryna Gavrilitė įgaliojo kalbėti Motiejų Nonievičių. Jis per vaznį šaukė poną Andrių Žaltį (*Жолтя*), kuris atvyko ir įgaliojo kalbėti Stanislovą Malinovskį. Perskaitytame skunde ieškovė skundžiasi dėl jos pavaldinio Matulio Simonaičio Pivovaro (aludario) sumušimo, įvykusio 1619 11 07 d. viešajame vieškelyje, ir pagrobto kirvio. Skirta priesaika dėl nuostolių ir žaizdų, kurią nustatyti laiku nukentėjęs aludaris įvykdė, todėl atsakovas turės sumokėti baudą [8, l. 878–879]. 1611 10 08 d. Stanislovas Žygimantavičius Sakas, įgaliojęs kalbėti Motiejų Nonievičių, per jį šaukė į teismą Vaclovą Aleksandravičių. Atsakovas atsišaukė asmeniškai ir įgaliojo Kasparą Vysockį, kuris pasakė, kad šaukimas padėtas atsakovo žmonos dvare. Prašoma šaukimą panaikinti, ieškovas prieštaravo. Teismas liepė bylinėtis nuo to dvaro, tuomet atsakovo žmona išvengs pretenzijų. M. Nonievičius vietoj žodinio skundo peraktavo teismo šaukimą, kur skundžiamasi, kad 1610 11 16 d. vietinis žemionis Jokūbas Stanislavaitis Sakas atsiuntė savo sūnų Valentiną į Stanislovo Sako namus Upytės pavieto Pamūšio lauke, kviesdamas jį į savo Pamūšio namus, į puotą (*на учту*), kaip kaimynas ir dėdė Upytės paviete prie Mūšos upės. Atėjęs S. Sakas tame name rado dėl vėlyvo meto (nakvynėi?) priimtus V. Aleksandrovičių ir jo žmoną Sofiją Grygoraitę. Svečias, nesitikėdamas jokių nemalonumų, beginklis, tik su botagu šunims nubaidyti, prisėdo prie stalo. Tada J. Sakas ėmė jam priekaištauti, kad šis be reikalo jį tampaš po teismus, prie ginčo prisijungė ir Vaclovas. Ieškovas buvo išplūstas bjauriais žodžiais, tuomet jį, beginklį, trinktelėjo mediniu įrankiu (*коневъ деревянный потыск*), išmušdami tris dantis. Prasidėjo ginčai, po

kurių teismas nutarė, kad arčiau priesaikos yra nukentėjusysis, todėl ją atlikus kaltininkas turėtų sumokėti už kiekvieną išmuštą dantį po 50 kapų lietuviškų grašių ir areštuotas išsėdėti pusmetį „Trakų pilyje, bokšte, 6 uolekčių žemėje (t. y. žemutiniame bokšte)“. Atsakovas, nepatenkintas nutartimi, apeliavo į Lietuvos VT, kas leista [7, l. 296–297v].

Iš įdomesnių incidentų paminėtinas karvės pašovimas. 1620 10 09 d. stojęs Marekas Urbonavičius įgaliojo kalbėti Aleksandrą Grodkovskį, kuris per vaznį šaukė Albrechtą Pauslejskį. Jam atvykus prasidėjo bylinėjimasis. Mat atsakovas pašovė ieškovo karvę (įkainota). Teismas liepė prisiekti atsakovui ir sumokėti už karvę Marekui 100 lietuviškų grašių [8, l. 981v].

Svarbios ir bylos dėl skolų. Žemės teisme 1621 06 12 d. stojęs vietinis žemionis Mykolas Daujotas nuo savęs ir su raštišku įgaliojimu nuo savo žmonos Elžbietos per vaznį šaukė sutuoktinius Kasparą Vizgirdą ir Sofiją Sirevičiūtę, kurie į teismą neatvyko. Perskaitytas skundas, kad atsakovai, pritrūkę pinigų, raštu pasiskolino iš jo 15 kapų lietuviškų grašių, bet pinigų laiku neatidavė. Teismas skyrė skolininkams baudą, iš viso 31 kapą lietuviškų grašių, kuriuos jie turi atiduoti per 4 savaites nuo šios nutarties [8, l. 1032v–1033v]. Pilies teisme 1610 10 07 d. stojęs vietinis žemionis Stanislovas Motiejaitis Oginecas įgaliojo už save kalbėti poną Jurgį Giniotą, kuris per vaznį į teismą šaukė Stanislovą Mykolaitį Mingailą Šydlovskį, šis atvyko be įgaliotinio. Perskaitytas šaukimas (1610 09 25), kuriame skundžiamasi atsakovu, pasiskolinusiu ir neatidavusiu 9 kapas lietuviškų grašių. Parodytas ir skolraštis (1605 03 02), todėl kaltininkui teko mokėti baudą – iš viso 40 kapų lietuviškų grašių ir 80 lietuviškų grašių teismpinigių teismui, juos ieškovas čia pat sumokėjo. S. Šydlovskis siekė apeliacijos dėl netenkinančio nuosprendžio, bet ieškovo įgaliotinis to neleido, remdamasis III LS skirsnio § 88. Teismas apeliuoti irgi neleido [3, l. 17v–19].

1613 01 14 d. Upytės žemės teisme stojęs Žemaičių žemionis Jurgis Lipskis įgaliojo kalbėti kaunietį Danielių Kulvietį. Šis per vaznį šaukė į teismą Kasparą Vizgirdą ir jo seserį Mariną Vizgirdaitę, kurie neatvyko ir nieko už save neatsiuntė. Ieškovo įgaliotinis teigė, kad pašauktieji liko skolingi raštišku skolraščiu Jurgio sūnui velioniui Danieliui Lipskiui 10 kapų lietuviškų grašių. Teismas įvertino visas aplinkybes ir atsakovams skyrė baudą – iš viso 45 kapas lietuviškų grašių ir 1,5 kapos lietuviškų grašių teismpinigių teismo naudai, ją ieškovas jau sumokėjo. Bauda bus išieškota po 4 savaičių nuo vykdomojo rašto įteikimo atsakovams su vazniu ir trimis liudininkais bajorais [7, l. 793–794]. 1620 10 05 d. Panevėžyje stojęs Jonas Juškevičius įgaliojo kalbėti Vaitiekų Petraškevičių, kuris per vaznį šaukė Jadvygą Mykolaitę Vaitiekienę Martynienę Mykolaitienę Juškevičienę. Ji atvyko ir įgaliojo kalbėti Stanislovą Malinovskį. Perskaitytas skundas, kad atsakovė neatidavė 54 kapų lietuviškų grašių skolos pagal velionio Martyno Juškevičiaus skolraštį, duotą Jonui Juškevičiui. Kilus ginčui dėl klastotės (*фальш*), byla persiūsta į vietos pilies teismą, tai nepatiko ieškovo įgaliotiniui ir jis apeliavo į Lietuvos VT, tačiau atsakovo įgaliotinis to neleido. Teismas palaikė atsakovę ir apeliacijos taip pat neleido [8, l. 879–881].

Bylos, susijusios su kituose pavietuose esančiomis valdomis ar valstiečiais, būdavo persiunčiamos į tuos pavietus. 1614 06 05 d. Panevėžyje vietinis žemionis Andrius Jovaiša per vaznį šaukė Ukmergės pavieto žemionis sutuoktinius Žygimantą Tomaševičių Tautginą ir Mariną Vaitiekaitę Dobužynskąją. Atsišaukęs Ž. Tautginas įgaliojo vietinį žemionį ir kamarininką Joną Rajūncą, kuris turėjo ir Žygimanto žmonos raštišką įgaliojimą. A. Jovaiša teigė, kad įgaliojimas negalioja, nes šaukimas surašytas netinkamai, todėl tai traktuotina kaip neatvykimas paskutiniu teismliakiu. J. Rajūncas atkirto, kad jo klientai dar nieko neprarado, nes Žygimantas atvyko asmeniškai, o žmona įgaliojo

tik atsakymui, nes šaukiama ne to teismo. Tuomet A. Jovaiša žodinių skundą peraktavo į pilies teismo šaukimą. Jame skundžiamasi sutuoktiniais Tautginais, kad 1613 07 07 d., jam nesant savo Jovaišonių dvare Upytės pavieto Jovaišonių lauke, atsakovų pavaldinys Jakštas Staniulevičius Mineiševičius iš Latavėnų dvaro Ukmergės paviete, savo pono nurodymu atvykęs į Jovaišonis, prisikalbino ir nusivedė ieškovo tarnaitę Sofiją Andriejaite, buv. Adomienę Jonaitienę, o dab. Jonienę Markevičienę, ir jos sūnų tarną Jurgį Jonaitį į savo namus; dabar neaišku, kur jie apsistoję, be to, išsivežta ir daug turto. Prasidėjo ginčai dėl bėglių, pilies teismas konstatavo, kad pašaukta ne į to pavieto teismą, ir bylą persiuntė į Ukmergės pavietą [3, l. 476v–481v].

Nereti ginčai ir dėl pabėgusių pavaldinių. Ne visada jie baigėsi valstiečių sugrąžinimu seniesiems šeimnininkams. Dažniau juos išpirko naujieji ponai ar juos priglaudusių miestelių / miestų atstovai. Panevėžyje 1606 05 24 d. vietiniai žemionys Sofija, Agnieška ir Jonas Mykolaičiai savo pavaldinei Elžbietai Motiejaitei iš jų Upytės dvarelį Upytės paviete suteikė laisvę. Ši pavaldinė senokai iš jų pabėgo ir nors dabar jie, gavę apie ją žinią, norėjo ją susigrąžinti, bet apsigalvojo. Bėglė per gerus žmonės (bajorus) prašė jos nepersekioti, deramai jiems visiems atsilygino [6, l. 594–594v]. Panevėžyje 1613 01 11 d. žemės teisme vietinis žemionis Jonas Bagdonavičius aktavo savo susitaikymo raštą, duotą ponui Laurynui Stanislovaičiui. Jame rašė, kad į vietos pilies teismo 1612 m. spalio mėnesio sesiją šaukęs vietinius žemionis Vaitiekų, Morkų, Mikalojų ir Lauryną Stanislovaičius bei jų motiną Elžbietą Jonaitę Gotautavičienę, nes kilo ginčas dėl jo berno Mikalojaus Povilaičio, gyvenusio jo Vosvitsko (?) dvarelyje Upytės paviete, priklausomybės. Mikalojus pabėgo iš ieškovo dvaro ir apsigyveno atsakovų valdose. J. Bagdonavičius gavo piniginę kompensaciją, susitaikė su atsakovais ir visam laikui atsisakė bėglio [7, l. 621v–622v].

Dėl bėglių apgyvendinimo problemų kildavo net didikams. 1612 08 04 d. pilies teisme, persiuntus iš Lietuvos VT vietinių žemionių sutuoktinių Samuelio Filipovskio ir Kristinos Čičinskaitės bylą, stojo S. Filipovskis ir prašė vaznio, kad leistų prisiekti 12 valstiečių bėglių. Pašauktas ir atsakovas – Vilniaus vaivada, Šiaulių laikytojas etc. kunig. Mikalojus Kristupas Radvila (Našlaitėlis). Atsiliepė vaivados įgaliotinis Jurgis Giniotas, kuris atvyko nustatytai priesaikai. S. Filipovskis buvo pasiruošęs atvesti 12 žmonių priesaikai, kad bėgliai yra sutuoktinių Filipovskių pavaldiniai, pabėgę į vaivados Šiaulių dvarą (*держава*) iš jų Lygumų dvaro. Prie J. Ginioto buvę bėgliai prisipažino esantys Filipovskių pavaldiniai ir patys grįžtantys pas senuosius šeimnininkus, todėl priesaikai jie nevesti. Išvardyti bėgliai, jie atiduoti, išskyrus vieną mergą, kuri kažkur kelyje pabėgo, dviejų bernų irgi nepavyko surasti. Dėl trūkstamų daiktų, jei tokių bus, S. Filipovskiui palikta teisė bylinėtis atskirai. Bauda turi būti išieškota vaivados dvare [3, l. 224–225].

Iš Upytės pavieto teismų knygų pavyko nustatyti šiuos bylų įgaliotinius (1600–1622).

1600 m. Žemės teismo įgaliotiniai:

- 1) Matas Florijonaitis, ukmergiškis; 2) Mikalojus Jovaiša; 3) Jokūbas Sebestijanskis;
- 4) Baltramiejus Uvainis, žemaitis.

1605 m. Žemės teismo įgaliotiniai:

- 1) Janas Čiornas; 2) Vaitiekus Januškevičius, žemaitis; 3) Andrius Jovaiša; 4) Mikalojus Jovaiša; 5) Jonas Gedušėvičius (Geduška); 6) Vincentas Liachovickis, vilnietis; 7) Ezočas Lobuckis, ukmergiškis; 8) Motiejus Nonievičius; 9) Jonas Rajūn(e)cas, kamarininkas;
- 10) Fiodoras Solominas, Teterinų pareigūnas; 11) Martynas Ivanovičius Švoinickis.

1606 m. Žemės teismo įgaliotiniai:

1) Andrius Micevičius Jaskidia; 2) Motiejus Nonievičius.

1610 m. Pilies teismo įgaliotiniai:

1) Mikalojus Jovaiša; 2) Lukas Jasūdavičius, ukmergiškis; 3) Jurgis Giniotas; 4) Danielius Kulvietis, kaunietis; 5) Adomas Parfianovičius, žemaitis; 6) Jonas Rajūnecas, kamarininkas; 7) Stanislovas Vilkanecas; 8) Stanislovas Vaitiekaitis; 9) Jonas Volčkevičius.

1611 m. Žemės teismo įgaliotiniai:

1) Venclovas Aleksandravičius; 2) Stanislovas Devčopolskis; 3) Danielius Kulvietis; 4) Jurgis Giniotas; 5a) Venclovas Jasinskis (Esinskis); 5b) Venclovas Kozelas Jasinskis; 6) Mikalojus Jovaiša; 7) Motiejus Nonievičius; 8) Jonas Rajūnecas; 9) Jonas Spečas (Sakas?); 10) Martynas Švoinickis; 11) Jonas Grigoraitis Taujanskis; 12) Kristupas Tautgintas; 13) Stanislovas Mickevičius Vilkanecas; 14) Kasparas Vysockis, Biržų miesto vaitas; 15) Stanislovas Vaitiekaitis.

1611 m. Pilies teismo įgaliotiniai:

1) Jonas Daugėla; 2) Vaclovas Jasinskis, vilnietis; 3) Lukas Jasudavičius, ukmergiškis; 4) Jonas Geduška (Geduškavičius); 5) Jurgis Giniotas; 6) Matas Kirkilas; 7) Jonas Lazovskis; 8) Matas Melvydas; 9) Jonas Musnickis; 10) Motiejus Nonievičius, lydietis; 11) Jonas Rajūnecas; 12) Martynas Skorka, Kapčio tarnas; 13) Mikalojus Solominas, kaunietis; 14) Jonas Stralkovskis; 15) Jonas Šymonavičius; 16) Martynas Švoinickis; 17) Povilas Tovianskis; 18) Kasparas Vysockis; 19) Stanislovas Vaitiekaitis; 20) Jonas Volčkevičius.

1612 m. Žemės teismo įgaliotiniai:

1) Jurgis Blusis; 2) Jonas Geduška (Geduškavičius); 3) Jurgis Giniotas; 4) Danielius Kulvietis; 5) Sebestijonas Lagockis; 6) Jonas Lazovskis; 7) Jonas Musnickis; 8) Motiejus Nonievičius; 9) Jonas Rajūnecas; 10) Jonas Šymonavičius; 11) Aleksandras Telokas; 12) Aleksandras Tiuskovas; 13) Mikalojus Unichovskis; 14) Stanislovas Vaitiekaitis; 15) Martynas Žardenskis.

1612 m. Pilies teismo įgaliotiniai:

1) Grigas Jurgaitis, Naujamiesčio miestelėnų įgaliotinis; 2) Abraomas Kulvietis, kaunietis; 3) Martynas Jonaitis, gardinietis, Kapčių tarnas; 4) Jonas Geduška (Geduškavičius); 5) Jurgis Giniotas; 6) Steponas Goniprovskis; 7) Jonas Lazovskis, lydietis; 8) Motiejus Nonievičius, lydietis; 9) Jonas Rajūnecas; 10) Mikalojus Slaveckis; 11) Jonas Šymonavičius; 12) Aleksandras Telka; 13) Žygimantas Tyškevičius; 14) Povilas Tovianskis, ukmergiškis; 15) Kasparas Vysockis; 16) Stanislovas Vaitiekaitis; 17) Povilas Zavadskis.

1613 m. Žemės teismo įgaliotiniai:

1) Mikalojus Urbonaitis Jovaiša; 2) Elijošius Kapčius; 3) Danielius Kulvietis; 4) Merkelis Goščyckis, kunig. Puzinų įgaliotinis; 5) Jurgis Giniotas; 6) Jonas Lazovskis; 7) Vincentas Liachovickis, vilnietis; 8) Jonas Motiejaitis; 9) Motiejus Nonievičius; 10) Kasparas Piaseckis; 11) Jonas Rajūnecas; 12) Jonas Staškevičius, ašmeniškis; 13) Kristupas Stomičius; 14) Jonas Stralkovskis; 15) Stanislovas Stražas, Žyžemskių įgaliotinis; 16) Jonas Šymonavičius; 17) Aleksandras Telokas (Telka); 18) Kasparas Vysockis.

1613 m. Pilies teismo įgaliotiniai: 1) Mikalojus Dešukas, ukmergiškis; 2) Stanislovas Grigoraitis; 3) Jurgis Giniotas; 4) Mikalojus Jovaiša; 5) Juraga, Ž. Giedraičio įgaliotinis; 6) Grigas Jurgaitis; 7) Matas Kirkilas; 8) Danielius Kulvietis; 9) Jonas Lazovskis, lydietis; 10) Vincentas Liachovickis, ukmergiškis; 11) Stanislovas Motiejaitis; 12) Stanislovas Malinovskis; 13) Jonas Rajūnecas; 14) Vaitiekus Romiševskis, Ž. Giedraičio įgaliotinis; 15) Jonas Stajeckis, Čičinskų įgaliotinis; 16) Jonas Stralkovskis; 17) Martynas Švoinickis;

18) Aleksandras Telka, M. Radvilos Našlaitėlio įgaliotinis; 19) Povilas Tovianskis, ukmergiškis; 20) Kasparas Vysockis; 21) Steponas Zaleskis; 22) Martynas Žarnevskis.

1614 m. Pilies teismo įgaliotiniai:

1) Valentinas Bubikas; 2) Kristupas Eisimontas Burnevskis, gardinietis; 3) Jurgis Giniotas; 4) Jonas Lazovskis; 5) Jonas Lagockis; 6) Stanislovas Malinovskis; 7) Valentinas Menšas; 8) Jurgis Kasperavičius Mickevičius (Vilniaus Katedros kapitulos įgaliotinis); 9) Albrechtas Pauslejskis; 10) Vaitiekus Petraškevičius; 11) Jonas Rajūnecas; 12) Jonas Staškevičius; 13) Jonas Šymonavičius (Šymavičius); 14) Stanislovas Vaitiekaitis, Žemaičių vyskupo įgaliotinis; 15) Kasparas Vysockis; 16) Stanislovas Zaleskis; 17) Martynas Žarnevskis.

1615 m. Pilies teismo įgaliotiniai: 1) Jurgis Ginbutas; 2) Jurgis Giniotas; 3) Matas Kirkilas; 4) Danielius Kulvietis, kaunietis; 5) Jonas Labūnovskis, kaunietis; 6) Stanislovas Malinovskis; 7) Jonas Rajūnecas; 8) Jonas Stajeckis; 9) Jonas Staškevičius, Čičinskų tarnas.

1618 m. Žemės teismo įgaliotiniai: 1) Motiejus Nonievičius; 2) Stanislovas Malinovskis.

1619 m. Žemės teismo įgaliotiniai: 1) Vaitiekus Januškevičius; 2) Andrius Jovaiša; 3) Aleksandras Grodkovskis; 4) Jurgis Kalusovskis; 5) Abraomas Kulvietis; 6) Jonas Lazovskis; 7) Jonas Lebedzevskis; 8) Jonas Levonovičius; 9) Danielius Levonovičius; 10) Stanislovas Malinovskis; 11) Motiejus Nonievičius; 12) Aleksandras Novickis; 13) Jonas Staškevičius; 14) Martynas Švoinickis; 15) Povilas Tovianskis; 16) Matas Venclovaitis.

1620 m. Žemės teismo įgaliotiniai: 1) Vaitiekus Dobužynskis; 2) Aleksandras Grodkovskis; 3) Jurgis Kalusovskis; 4) Zacharijašas Vaitiekaitis Kelpovičius; 5) Stanislovas Malinovskis; 6) Matas Mikolaitis; 7) Motiejus Nonievičius; 8) Vaitiekus Petraškevičius; 9) Mikalojus Solominas; 10) Jonas Staškevičius; 11) Martynas Švoinickis; 12) Kasporas Vysockis; 13) Jurgis Martynaitis Zablockis; 14) Martynas Žarnevskis.

1621 m. Žemės teismo įgaliotiniai: 1) Jonas Boguševičius; 2) Jeronimas Elzbutas; 3) Teodoras Kapčius; 4) Jonas Levonovičius; 5) Stanislovas Matiejevičius; 6) Jonas Stanislavovičius; 7) Jonas Staškevičius; 8) Grigas Satkovskis (Jatkovskis); 9) Jonas Šymonavičius; 10) Martynas Švoinickis; 11) Povilas Tovianskis; 12) Kasparas Vysockis; 13) Mikalojus Zakrevskis.

1622 m. Žemės teismo įgaliotiniai: 1) Jurgis Bogumatka; 2) Stanislovas Kantautas (tik šaukimo naikinimui); 3) Vaclovas Labūnovskis; 4) Povilas Motovičius; 5) Motiejus Nonievičius; 6) Erazmusas Skaudvilas.

Šis sąrašas nėra baigtinis. Pažymėtina, kad jame išskirti asmenys dažnai dirbo įgaliotiniais ir kituose pavietuose, be to, dažnai tas pats asmuo gali būti įvardytas skirtingo pavieto gyventoju. Sąrašas atskleidžia bendrą to meto Upytės pavieto įgaliotinių panoramą, tačiau ne visą, nes dvi Upytės žemės teismo knygos neperžiūrėtos.

XVII a. pradžioje Upytės pavieto teismuose aktyviausiai dirbo 7–9 asmenys, kiti yra atvykėliai iš artimesnių ar tolimesnių LDK regionų, didikų tarnai ar yra tik epizodiniai įgaliotiniai. Dažniausiai minimi Jonas Rajūn(e)cas, Motiejus Nonievičius, Stanislovas Malinovskis, Martynas Žarnevskis, Stanislovas Vaitiekaitis. Aptarsime pirmuosius du.

Jonas Rajūn(e)cas (Kerbedis) aktyviai dalyvauja pavieto teismo darbe dar XVI a. pabaigoje, pvz., dirba įgaliotiniu 1598 m. sausio mėn. [4, 294–297]. Rajūnų giminė kilusi iš Žemaitijos ir Upytės paribio, ten Rajūnų lauke esančiuose dvareliuose gyveno kelios Rajūn(c)ų šeimos. Minimi Rajūnai ir Upytės pavieto Pamušio lauke [6, l. 103v–104v]. Pats kamarininkas turėjo valdų ir Žemaitijoje – 1611 m. minimas J. Rajūno Palionių (Поланы) dvaras Žemaitijoje ant Upytės pavieto ribos, tarp Kiršino ir Palionių upelių [3, l. 48–51v], 1606 m. Upytėje minimas J. Rajūno dvaras Rajūnų lauke Upytėje, Upytės paviete [3, l. 319v–321v].

Jonas Rajūncas 1605 01 12 d. žemės teisme atstovauja Žemaičių vyskupui kunig. Merkelui Giedraičiui jo ginčė su Belozarais [6, l. 32v]. Skamba gana komišškai, bet to meto Upytės pavieto teismuose dažnai susitinka du Jonai Rajūncai – vaznys Jonas Kristupaitis Rajūncas ir kamarininkas Jonas Rajūncas, dirbantis dar ir bajorų įgaliotiniu.

1604 m. Jonas Rajūncas minimas ir kaip pavieto kamarininkas [6, l. 162v–164], taigi dar pakamario Stanislovo Bialozaro laikais. Sudėtinėje (prastai įskaitomoje) pirmojoje Upytės pakamario knygoje (1593–1644) randame, kad jis nagrinėja 16 bylų tik tarp 1612 m. liepos ir 1618 m. spalio mėn. [1, l. 214v–368], t. y. padeda darbuotis pakamariui Mikalojui Vizgirdai (1611–1622). Kaip ir kauniečio Ivano Krochos atveju, susiduriame su pakamario padėjėju, laisvalaikiu užsidirbančiu advokatavimu [38, 294]. J. Rajūncas autoritetą patvirtintų ir tas faktas, kad 1615 06 03 d., išvykus Upytės paseniūniui, jis savo vietininku palieka tą patį Joną [3, l. 581–581v]. Toks įrašas šioje pilies teismo knygoje tėra vienas, jau po kelių dienų jis vėl atstovauja įvairiems asmenims tame pačiame teisme. Beje, tąsyk jis suspėjo nubauti du nepaklusnius pavieto vaznius, nedirbusius tų metų pilies teismo gegužės mėnesio sesijoje ir tuo sukėlusius vietos bajorų nepasitenkinimą, – Stanislovą Osteiką ir savo bendrapavardį Joną Rajūncą. Įgaliotinio ir kamarininko J. Rajūncos biografijos vingiams reikėtų atskiro tyrimo, bet po 1618 m. jo teismų knygose nematome, o 1631 m. sausio mėn. bylininkų įgaliotiniu Upytės žemės teisme dirbo Motiejus (Mateusz) Rajūncas [9, l. 352–353v].

Motiejus Jonaitis Nonievičius irgi spalvinga asmenybė. Motiejaus vardas (dažniausiai ne lenkiškas Maciej ar rusėniškas Matfej) leidžia teigti jį buvus lietuvių kilmės žemioniu, ir tai neprieštarauja istorinės demografijos duomenims. Lydos pavietas XVII a. neabejotinai priklausė baltiškam arealui [13, 111]. Teismų knygose jis įvardijamas įvairiai – Lydos, Upytės, Lydos ir Upytės pavietų žemioniu ar tiesiog ponu įgaliotiniu. Upytę ir Lydą skiria keletas dienų kelio, pora šimtų kilometrų. Kadangi to meto Lydos pavieto teismų knygose neišlikusios, belieka spėlioti, ar jis buvo ir ten aktyvus. Tačiau Upytės teismų knygose šis asmuo minimas ne tik kaip įgaliotinis, jis kaltinamas dalyvavęs kruvinose muštynėse. 1613 03 06 d. pilies teisme stojęs vietos maršalas Jonas Čičinskas įgaliotį kalbėti vietinį žemionį Joną Lazovskį, kuris per vaznį šaukė Motiejų Nonievičių. M. Nonievičius atvyko, buvo perskaitytas šaukimas. Jame J. Čičinskas savo tarno Petro Sipavičiaus vardu skundėsi M. Nonievičiumi ir jo bendrais (*товарищы*). 1612 10 08 d. J. Čičinskas su reikalais buvo Panevėžio mieste ir jau norėjo važiuoti namo, tačiau vietos pilies teisėjas Martynas Zaleskis pakvietė maršalą atvykti pas jį, kad baigtų sumanytą sandėrį. Vėliau M. Zaleskis jį pasikvietė pietų. Per pietus buvo ir M. Zaleskio svainis Sirutis, kuris su maršalu bylinėjasi dėl valdų. Zaleskis su Čičinsku išsėdėjo troboje iki vakaro, tuomet maršalas pasiuntė savo tarną Petrą Sipavičių paimti vežėčių. Kai maršalo tarnai stovėjo Vilniaus gatvėje prieš Zaleskio namus, prie jų priėjęs Martynas Eigirdas paprašė Petro (?) Čičinsko ir Petro Sipavičiaus, kad jie nuvažiuotų paimti statinaitę medaus iš Panevėžio miestelėno Kasparo Skaisčio namų toje pačioje Vilniaus gatvėje, netoli teisėjo namų. Užėję į tuos namus, jie rado minėtus asmenis (Nonievičių ir Adomą Sirutį su bičiuliais). Ten truputį pasėdėjęs Eigirdas liepė atnešti statinaitę ir bandė kivrčytis. Atsakovai jau buvo pasirengę, turėjo paruoštus šautuvus, išplūdo patį maršalą, stumdė tuos du bajorus, o vėliau uždarę juos troboje smarkiai sumušė. Maršalas juos vos išvadavo ir išvyko namo, pasiskundęs dėl to pilies teismui. Jis parodė išrašą iš Upytės pilies teismo knygų (1612 10 09), kur įrašyta J. Čičinsko protestacija, taip pat yra vaznio Jono Rajūncos reliacija, kuria jis patvirtina matęs tarną žaizdas. M. Nonievičius atsakė, kad jis kaltinamas maršalo tarno Petro sužeidimu, šaukimas surašytas neteisingai, yra netikslumų ir pan. Prasidėjo ginčai, po kurių teismas nutarė, kad šaukimas netinkamas,

nepaminėta, kad tai įvyko žemės teismo sesijos metu, todėl pilies teismas bylą persiuntė tam teismui. Maršalo įgaliotinis apeliavo į Lietuvos Vyriausiąjį Tribunolą, tą teismas leido [3, l. 264–266v]. Visapusiškai „aktyvų“ įgaliotinį mėgo ne visi. Pavieta teismų knygoose dažnai šmėžavo K. A. Švabas. 1613 01 19 d. Panevėžyje nagrinėta Šmeltino seniūno Kasparo Aleksandro Jeronimaičio Švabo byla, juo skundėsi Motiejus Nonievičius. Nors Lietuvos VT dekretu 1612 07 12 d. K. A. Švabui skirta bauda už grasinimus M. Nonievičiui, atsakovas priešinosi nuosprendžio įvykdymui. Po ginčų byla nukelta į 1613 m. rudens sesiją [7, l. 881–881v].

Motiejus Nonievičius turėjo valdų ir Upytės pavieta: 1613 01 07 d. vietinis ir Žemaitijos žemionis Adomas Jonaitis Sirutis padovanojo Lydos pavieta žemioniui, savo bičiuliui Motiejui Nonievičiui Pažarėnų (*Пожораны*) palivarką Upytės pavieta Krekenavėlės lauke amžiams [7, l. 596–596v].

1620 10 08 d. garbingojo Žemaičių seniūno Jeronimo Valavičiaus įgaliotinis Motiejus Nonievičius per vaznį šaukė į žemės teismą Andrių Songailą dėl galvijų vagystės iš jo pavaldinių. Atsišaukęs atsakovas įgaliojo kalbėti Mikalojų Solominą, Prasidėjo ginčai, teismas konstatavo, kad šaukime nepaminėta, kokiame pavieta yra kaimas, kur įvyko incidentas, ir tą kartą atsakovą nuo šaukimų atleido [8, l. 970v]. M. Nonievičius atstovavo ne tik didikams ar teismų pareigūnams. Štai 1611 01 12 d. Panevėžyje žemės teisme jis stoji kaip „Trakų žydo“ (karaimo) Mykolo Jachimovičiaus įgaliotinis ir su vaznio pagalba šaukė į teismą sutuoktinius Joną Kuprelį ir jo žmoną Rainą / Rožę. Byla kelta dėl skolos – 40 kapų lietuviškų grašių, velionio Mato Vaitiekaičio Petraškevičiaus neva pasiskolintų iš velionio žydo Jokūbo Judičiaus, Cyporos Jokūbaitės Judičaitės tėvo. Ji yra Mykolo įdukra (*нацербница*). Atsišaukęs Jonas Kuprelis kaip savo atstovą įgaliojo poną Danielių Kulvietį, kuris pareikalavo naikinti šaukimą. Teismas konstatavo, kad „nebuvo to šaukimo termino“ ir nuo šaukimo atsakovus atleido [7, l. 326v].

M. Nonievičius buvo aktyvus ir 1619–1622 m., dirbo 85 žemės teismo bylose. Jis atstovavo didikams ir paprastiems bajorams. 1619 10 03 d. nagrinėjant ginčą dėl Upytės dvaro (*держава*) Šilagalių vaitystės Šilagalių kaimo pavaldinių sumušimo ir apiplėšimo, atvyko ieškovo, Žemaičių generalinio seniūno Jeronimo Valavičiaus, įgaliotinis Motiejus Nonievičius ir šaukė Andrių Songailą, kuris neatvyko. Teismas skyrė atsakovui tradicinę 5 kapų lietuviškų grašių baudą [8, l. 255v–256]. 1619 10 10 d. M. Nonievičius žemės teisme jau atstovauja vietos vazniui Jokūbui Mykolaičiui [8, l. 369v–371v]. Tikslus M. Nonievičiaus gyvenimo saulėlydis kol kas nežinomas, galbūt jį galima datuoti XVII a. 3-iojo dešimtmečio viduriu arba pabaiga. Mūsų aptariamose knygoose jis minimas dar 1622 m. spalio 16 d. [8, 1349–1353 v.].

Aptartieji du įgaliotiniai buvo aktyviausi žemės teisme, atskirais laikotarpiais per vieną sesiją jie dirbo atstovais keliose ar keliolikoje bylų. Abu dirbo bylininkų įgaliotiniais Upytės teismuose daugiau nei du dešimtmečius.

IŠVADOS

Straipsnyje aptarti Upytės pavieta teismų bylininkų įgaliotiniai pirmaisiais dviem XVII a. dešimtmečiais aptinkami 5 išlikusiose rankraštinėse teismų knygoose (šeštoji – tik notarinė). Iš viso aptariama 590 bylų įrašų. Daugeliu atvejų ginčo pusė bylinėdavosi per žodžiu (atvykus su bylininkais) ar raštu (bylininkams nedalyvaujant) įgaliotus asmenis. Tokių pastovių „advokatų“ šiuo laikotarpiu Upytės teisme priskaičiuojama keliasdešimt. Maždaug 8–10 asmenų bylininkų įgaliotiniais dirbo intensyviausiai, kiti teismo knygoose pasirodo

epizodiškai, dirbo tik kelerius metus arba yra iš kaimyninių valstybės regionų. Retais atvejais vienu metu teismuose jų dirbo daugiau nei dvidešimt. Upytės pavieto teismuose bylininkų įgaliotiniais yra ne tik kaimyninių teritorijų (Kauno, Ukmergės, Trakų pavietai, Žemaitija) gyventojai, bet ir tolimesnių arealų – Lydos, Vilniaus, Ašmenos – atstovai. Tai paaiškintina tuo, kad Panevėžys, Upytės pavieto centras, buvo svarbus prekybinių kelių iš Vilniaus į Livoniją ir Žemaitiją, Kauną sankryžoje.

Įgaliotinius turėjo visos pavieto žemionių grupės – nuo didikų iki smulkiosios bajorijos. Užsieniečiai, pirkliai, dvasininkai ir miestiečiai irgi dažnai naudodavosi jų paslaugomis, dažniausiai tai buvo tie patys asmenys, kaip ir „grynuose“ bajoriškuose ginčiuose. Pavaldinių interesams atstovaudavo jų ponas arba jo tarnas, kuris irgi turėdavo įgaliotinius. Stambesni bajorai ar didikai turėdavo „etatinius“ įgaliotinius. Aktyviausieji bylininkų įgaliotiniai vienos sesijos metu atstovaudavo keliolikoje bylų. Būta atvejų, kad tos pačios įgaliotinių poros gynė skirtingus klientus keletose bylų vieną dieną. Bylininkų įgaliotinių darbo intensyvumas leidžia spėti, kad jie privalėjo turėti padėjėjų, kurie padėjo susigaudyti bylų gausybėje, tačiau šaltinių trūkumas kol kas neleidžia įrodyti šio teiginio. Vargiai tikėtina, kad būtų surastos kokio nors įgaliotinio paruošiamųjų darbų knygos.

Upytės pavieto teismų knygos, skirtingai nuo to meto Žemaitijos teismo knygų, dar neskirstomos pagal įrašų rūšį. Kiekvienoje nagrinėjamoje teismo knygoje procesų įrašai sudaro mažesnę jų dalį (nuo kelių iki maždaug šimto įrašų), bet ir jie suteikia ypač įdomios informacijos ne tik apie teiseną, bet ir apie bylininkų įgaliotinių darbą. Ši medžiaga rodo, kad lietuvių bajorija XVII a. pradžioje buvo labai reikli bet kokiems procesiniams ar formalios raštvedybos pažeidimams: mažiausias įtarimas dėl teismo procedūros ar pateikiamų raštų patikimumo sukeldavo audringus bylos dalyvių ginčus ir protestus. Nagrinėjamų knygų medžiaga iliustruoja santykinai aukštą tiek teismo pareigūnų, tiek ir besiteisiančiųjų bylininkų ar jų įgaliotinių išprusimą.

Gauta 2024 09 23
Priimta 2024 10 13

Šaltiniai ir literatūra

- [1] Upytės pakamario teismo knyga Nr. 1 (1593–1644). LVIA, SA, Gorb. kat. Nr. 15316.
- [2] Upytės pilies teismo knyga Nr. 2 (1610–1615). VUBRS, f. 7, Nr. 215.
- [3] Upytės pilies teismo knyga Nr. 3 (1611–1615). VUBRS, f. 7, Nr. 216.
- [4] Upytės žemės teismo knyga Nr. 11 (1598). VUBRS, f. 7, Nr. 227.
- [5] Upytės žemės teismo knyga Nr. 15 (1600–1601). VUBRS, f. 7, Nr. 231.
- [6] Upytės žemės teismo knyga Nr. 16 (1605–1606). VUBRS, f. 7, Nr. 232.
- [7] Upytės žemės teismo knyga Nr. 17 (1611–1618). VUBRS, f. 7, Nr. 233.
- [8] Upytės žemės teismo knyga Nr. 20 (1619–1622). LVIA, SA, Gorb. kat. Nr. 15244.
- [9] Upytės žemės teismo knyga Nr. 24 (1631–1632). VUBRS, f. 7, Nr. 239.
- [10] AVIŽONIS, Konstantinas. *Bajorai valstybiniame Lietuvos gyvenime Vazų laikais*. Kaunas, 1940.
- [11] BŁASZCZYK, Gregorz. *Herbarz szlachty żmudzkiej*. T. I–VI. Warszawa, 2015–2016.
- [12] BŁASZCZYK, Gregorz. *Wybrane prace z lat 1978–2020*. Poznań, 2023.
- [13] GAUČAS, Petras. *Etnolingvistinė Rytų Lietuvos gyventojų raida. XVII antroji pusė – 1939 m.* Vilnius, 2004.
- [14] GORODECKAS, Eduardas. Žemės teismo genezės Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje klausimu. *Jaunųjų istorikų darbai. Respublikinės jaunųjų istorikų mokslinės konferencijos tezės*. 1980 m. gegužė. Trečioji knyga. Vilnius, 1980, p. 116–119.

- [15] KIAUPIENĖ, Jūratė. Vilniaus vietininko Stanislovo Hamšiejaus 1559–1564 m. teismo knygos. *Lietuvos miestų istorijos šaltiniai*. T. 2. Vilnius, 1992, p. 61–75.
- [16] KIAUPIENĖ, Jūratė. XVI a. ikireforminio Vilniaus pilies teismo knygos-kopijos Lietuvos Metrikoje struktūrinė ir informacinė analizė. *Lietuvos Metrika. 1991–1996 m. tyrinėjimai*. Vilnius: LII leidykla, 1998, p. 36–92.
- [17] LULEWICZ, Henryk. Sąd ziemski brasławski w świetle zachowanych ksiąg ziemskich z lat 1603–1632. *Miscellanea Historico-Archivistica*. T. X. Warszawa, 1998, s. 151–161.
- [18] MACHOVENKO, Jevgenij. Įrodymai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisėje. *Teisė*, 2005, t. 55 p. 61–69.
- [19] [MACHOVENKO, Jevgenij. Liudytojai ir priesaikos pagalbininkai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. *Teisė*, 2004, t. 51, p. 48–57.
- [20] MACHOVENKO, Jevgenij. *Teisingumo vykdymas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*. Diskusiniai klausimai. Vilnius, 2007.
- [21] MIENICKI, Ryszard. *Archiwum akt dawnych Wilnie w okresie 1793–1922*. Warszawa, 1923.
- [22] MONIUSZKO, Adam. *Mazowieckie sądy ziemskie (1588–1648). Organizacja-funkcjonowanie-postępowanie*. Warszawa: Campidoglio, 2013. 364 s.
- [23] OCHMAŃSKI, Jerzy. *Historia Litwy*. Wyd. 2-e. Warszawa–Wrocław, 1982.
- [24] *Rejestyry popisowe pospolitego ruszenia szlachty Wielkiego Księstwa Litewskiego z 1621 r.* Oprac. A. Rachuba. Warszawa, 2015.
- [25] STANKEVIČ, Adam. Aktų serijų formavimasis Kauno pilies teisme XVIII amžiuje. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tyrimai pagalbinių istorijos mokslų aspektu*. Straipsnių rinkinys. Sud. R. Čapaitė, G. Zujienė. Vilnius, 2019, p. 273–285.
- [26] STANKEVIČ, Adam. *Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo veikla XVII a. antrojoje pusėje*. Vilnius, 2018.
- [27] STANKEVIČ, Adam. Teisminių dokumentų įvardijimai Trečiajame Lietuvos Statute ir jų raidos bruožai. *Lietuvos istorijos metraštis*. 2018/2. Vilnius, 2019, p. 31–53.
- [28] TRIMONIENĖ, Rita Regina. Bajorų luomo vedybinių ryšių atspindžiai Žemaičių žemės ir pilies teismo aktuose. XVI a. II pusė – XVII a. pirmą pusę. *Istoriniai tekstai ir vietos kultūra*. Šiauliai–Ryga, 2004, p. 167–178.
- [29] TRIMONIENĖ, Rita. Svetimšalių ir svetimtaučių bajorų imigracija į Žemaitiją XVI a. antrojoje pusėje–XVII a. pirmoje pusėje. Imigracijos kultūriniai veiksniai ir įtakos Žemaičių visuomenei. *Rytų Europos kultūra migracijos kontekste: tarpdalykiniai tyrimai*. Vilnius, 2007, p. 491–514.
- [30] *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*. T. 2: *Województwo Trockie. XV–XVIII wiek*. Pod red. A. Rachuby. Warszawa, 2009.
- [31] VALIKONYTĖ, Irena. Dokumentas teismo procesų įrodymo hierarchijoje Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XV a. pabaigoje – XVI a. pirmoje pusėje. *Lietuvos istorijos studijos*, 2020, t. 46, p. 8–24.
- [32] VALIKONYTĖ, Irena. Priešteisminių dokumentų funkcijos ir likimas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVI a. viduryje. *Istorijos šaltinių tyrimai*. T. 4. Vilnius, 2012, p. 93–108.
- [33] VALIKONYTĖ, Irena. Prokuratorius XVI amžiaus pirmoje pusėje: bylos šalies pavaduotojas, kalbovas ar „teisingumo riteris“. *Pirmasis Lietuvos Statutas ir epocha*. Straipsnių rinkinys. Sudarė I. Valikonytė ir L. Steponavičienė. Vilnius, 2005, p. 135–151.
- [34] VALIKONYTĖ, Irena. *Rex Iustissimus. Valdovo teismas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XV a. pabaigoje – XVI a.* Vilnius, 2023.
- [35] VALIKONYTĖ, Irena. Teismo dokumentų Lietuvos Metrikoje repertuaras: rašto ir teisinės kultūros aspektai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVI a. pirmoje pusėje. *Istorijos šaltinių tyrimai*. T. 2. Sudarė A. Dubonis. Vilnius, 2010, p. 109–127.

- [36] VILIMAS, Darius. Bajorai baltarusiškujų LDK pavietų žemės teismo knygoje (teisinis aspektas). *Lituanistica*, 2014, t. 60, Nr. 1 (95), p. 14–27.
- [37] VILIMAS Darius. Bajorai Upytės pavieto teisme pagal žemės teismo knygas (paskutinis XVI a. dešimtmetis). *Lituanistica*, 2013, t. 59, Nr. 1 (91), p. 1–8.
- [38] VILIMAS Darius. Bylininkų įgaliotiniai Kauno pavieto žemės teisme XVII a. pradžioje. *Lituanistica*, 2023, t. 69, Nr. 4 (134), p. 283–298.
- [39] VILIMAS, Darius. Bylininkų įgaliotiniai Žemaitijos teismuose XVII a. pradžioje. *Lituanistica*, 2023, t. 69, Nr. 2 (132), p. 89–106.
- [40] VILIMAS, Darius. Juridinė Žemaitijos teismų kultūra XVII a. pradžioje. Problemos formulavimas. Rankraštinųjų teismo knygų apžvalga (1600–1630). *Lituanistica*, 2018, t. 64, Nr. 2 (112), p. 99–109.
- [41] VILIMAS, Darius. LDK pavietų žemės teismų darbo pobūdis – tarp notariato ir teismo (iki 1588 m.) (lietuviškų pavietų atvejis). *Lituanistica*, 2011, t. 57, Nr. 4 (86), p. 355–364.
- [42] VILIMAS Darius. Svarbus Upytės pavieto istorijos šaltinis. *Žiemgala*, 2009, Nr. 1 (23), p. 14–19.
- [43] VILIMAS Darius. Upytės pavieto žemės teismo elitas ir žemės teismo kasdienybė (1566–1588). *Iš Panevėžio praeities: Upytės žemei 750 metų*. Konferencijos pranešimai. Panevėžys, 2004 09 14. Panevėžys, 2004, p. 70–91.
- [44] ZUJENĖ, Gitana. Mirties bausmė Žemaičių pilies teisme XVI a. – XVII a. I pusėje. *Lituanistica*, 2015, t. 61, Nr. 2 (100), p. 115–127.
- [45] ZUJENĖ, Gitana. Teismo dalyvių priesaikos XVI–XVII a. Ceremonija ir formuliaras. *Ženkliai, simboliai, prasmės. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tyrimai pagalbinių istorijos mokslų aspektu*. Straipsnių rinkinys. Sudarė R. Čapaitė, G. Zujienė. Vilnius, 2019, p. 287–316.
- [46] *Акты, издаваемые Виленскою археографическою комиссиею для разбора древних актов*. Т. 1–39. Вильна, 1865–1914.
- [47] КАПЫСКИ, Сергей. Увядзенне земских судов паводле земскай рэформы 1565–1566 г. (на прыкладзе Слонімскага павета). *Леу Сапега (1557–1633 г.) і яго час*. Гародня: ГрДУ, 2007, с. 106–110.
- [48] *Литовский Статут 1588 года*. Т. 1–2. Каунас, 1934–1938.
- [49] ЛАППО, Иван. Земский суд в Великом Княжестве Литовском в конце XVI в. *Журнал Министерства Народного Просвещения*, 1897, VI, с. 263–301.
- [50] ЛАППО, Иван. Гродский суд в Великом Княжестве Литовском в конце XVI в. *Журнал Министерства Народного Просвещения*, 1908, XIII, с. 51–113.
- [51] *Луцка замкова книга 1560–1561*. Підготували до видання В. Т. Мойсиенко, В. В. Поліщук. Луцк, 2013.
- [52] МУЗЫЧЕНКО; Петр, КОВАЛЬОВА Світлана. Земский суд на українских землях Великого князівства Литовського. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*, 1999, № 1, с. 23–31.
- [53] *Опись Документовъ Виленскаго Центрального Архива древнихъ актовыхъ книгъ*. Вып. I–X. Вильна, 1901–1912.
- [54] ПАДАЛІНСКІ, Уладзімір. Да характэрыстыкі персанальнага складу гарадзенскага земскага суда у канцы XVI – пачатку XVII ст. *Гарадзенскі палімпсест*. 2011. Мінск, 2012, с. 135–147.
- [55] ПОЛИЩУК, Володимир. Между процедурой и формуляром: источниковедческий анализ судебных записей замковых книг перед реформой 1564–1566 гг. (на примере луцких замковых книг 1558–1566 гг.). *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos šaltiniai. Faktas. Kontekstas. Interpretacija*. Vilnius: LII leidykla, 2007, p. 355–380.
- [56] ПОЛИЩУК, Володимир. Луцький замковий уряд в адміністративній системі Великого князівства Литовського до реформ 1564–1566 рр. *Український історичний журнал*, 2003, № 2, с. 3–13; 2005, № 1, с. 108–124.

- [57] ПОЛЩУК, Володимир, Світки у русько-литовському праві до судово-адміністративної реформи 1564–1566 рр. *Молода нація*, 2000, № 1, с. 123–163.
- [58] РАДАМАН, Андрей. Арганізація и склад полоцкого земскаго суда у другой палове XVI – першай трэці XVII ст. *Геролд-Litherland*, № 18. Гародня-Менск, 2011, с. 21–36.
- [59] *Русская Историческая Библиотека*. Т. 30. Юрьев, 1914.
- [60] ШАЛАНДА, Алексей. Дарэформенны земскі суд Гарадзенскага павета ў 1562–1564 гг. *Гарадзенскі палімпсест*. 2010. *Асоба, грамадства, дзяржава жыцце*. XV–XX стст. Гародня, 2011, с. 45–56.
- [61] ШАЛАНДА, Алексей. Земскі суд Гарадзенскага павета ў 1555–1564 гг. *Гарадзенскі палімпсест*. 2009. *Дзяржаўныя установы і палітычнае жыцце*. XV–XX стст. Гародня, 2009, с. 35–64.
- [62] СПИРИДОНОВ, Михаил. Завершение формирования Пинского повета в 1566 г. *Навук.-практ. канф., присвеч. 900-годдзю Пінска, Май 1997 г. Пінск*, 1997, с. 8–11.
- [63] СТАРЧЕНКО, Наталия. Вбиство князів Четвертинских 1576 р.: судовий процес та замирення на Волини в кінці XVI ст. *Соціум. Альманах соціальної історії*, 2007, випуск 7, с. 83–110.
- [64] СТАРЧЕНКО, Наталя. *Честь, кров и риторика. Конфлікт у шляхетському середовищі Волині. Друга половина XVI – початок XVII століття*. Київ, 2014.
- [65] СТАРЧЕНКО, Наталия. Судова риторика як вияв цінностей волинської шляхти кінця 16 ст. (на приклади справи про вбивство Балтазара Гнівоша з Олексова). *Соціум. Альманах соціальної історії*, 2010, випуск 9, с. 318–360.
- [66] Статут Вялікаго княства Літоўскага 1588 г. *Вялікое Княства Літоўскае*. Энцыклапедыя. Т. 3. Мінск, 2010, с. 550–689.
- [67] *Стратегії та ритуали конфлікту: шляхетський соціум Волині зламу XVI і XVII ст. Джерела та інтерпретації*. Авторка дослідження та упорядниці Н. Старченко. Київ, 2020.

DARIUS VILIMAS

Litigants' Attorneys-at-Law at the Land Courts of Upytė District in the Early Seventeenth Century

Summary

The article discusses litigants' attorneys-at-law in the court books of Upytė district in the first two decades of the seventeenth century, whose names are found in the six surviving manuscript court books of that district. Since one book of that period contains only notarial records [1], the focus is on the records in five court books of Upytė district: records of one book of the castle court [2] and four books of the land court [3–6]. The size of the books varies greatly, from 22 [3] to 1353 pages. They contain 2278 records (not counting the aforementioned notary court book of the castle), of which 590 are judicial. The research covered approximately two first decades of the seventeenth century, from 1600 to 1622. Due to poor condition, two land court books from that period (1616–1618) were not available for the research. The extant court books do not cover all years as there are chronological gaps, but material from both castle and land court books cover the period of 1611–1613.

The litigants used to litigate through verbally authorised persons (if they arrived with the litigants) or persons authorised in writing (in the absence of the litigants). During this period, there were several dozen such permanent litigants' attorneys-at-law in Upytė, but about twenty of them were constantly working in the courts at the same time, very rarely more. About eight to ten persons worked most intensively as attorneys-at-law, others appeared in the court books episodically, worked for a short time, or were from other regions of the state.

Unlike in Samogitia, both the residents of the neighbouring territories (Kaunas, Ukmergė, Trakai districts, Samogitia) and representatives of more distant districts – Lyda, Vilnius, Ašmena used to be litigants' attorneys-at-law at the courts of Upytė district (see: *Lituanistica*, 2023, 69/4, 298).

All groups of landlords, from magnates to minor nobility, had attorneys-at-law. Merchants, the clergy, and townspeople often used their services as well, usually of the same persons as in 'purely' noble disputes. The interests of subjects were represented by their lord or his servant, who also had attorneys. Larger nobles or magnates had 'staff' attorneys who represented them. Jews and Karaites could litigate in these courts by summoning the same attorneys-at-law as the nobility, although such cases were rare.

The most active litigants' attorneys-at-law represented a dozen cases in one session. It happened that the same pairs of attorneys defended different clients in several cases on the same day. The intensity of the work of the litigants' representatives suggests that they must have had assistants who were supposed to help navigate the multitude of cases, but the lack of sources does not allow us to prove this statement so far.

Keywords: pre-history of attorneys-at-law in Lithuania, juridical culture of the courts of Upytė district, early seventeenth century, structure of the manuscript books of land and castle courts of the Grand Duchy of Lithuania, Third Statute of Lithuania, nobility of the Grand Duchy of Lithuania, scribal culture